

О. А. Чугаєв

кандидат економічних наук, доцент

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

alxcv@ukr.net

ТОРГОВЕЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ АСИМЕТРІЇ КРАЇН

У статті систематизуються результати досліджень впливу асиметрії величини економік на торговельну інтеграцію країн. Розмір економіки впливає на економічні та політичні стимули й ефекти торговельної інтеграції для малих і великих економік. Переваги від інтеграції для малих країн включають вирівнювання цінових диспропорцій та умов для бізнесу, збільшення асортименту товарів, економічну відкритість. Стримуючі фактори – торгівля з віддаленими країнами, залежність державного бюджету від зовнішньої торгівлі, ефект відхилення торгівлі, рентні відносини та технічні бар'єри входження на ринок, збільшення волатильності економіки, політична залежність, менша переговорна сила. Великі країни мають менше економічних стимулів до торговельної інтеграції, але одержують політичні переваги і посилюють позиції власного великого бізнесу. Стримуючі фактори для більших країн – ерозія ефекту масштабу та ризик сепаратизму. Це впливає на склад країн-учасниць торговельних блоків. Великим країнам легше інтегруватися з малими економіками, малим – з великими інтеграційними блоками. Величина економіки обумовлює витратність та ефективність переговорів про інтеграцію на регіональному та глобальному рівнях. Неповнота інтеграції є причиною переваг великих країн внаслідок ефекту масштабу. Вказані закономірності екстраполюються на Україну, що дозволяє оцінити перспективи її участі в інтеграційних процесах. З економічних міркувань Україні вигідніше інтеграція з великими країнами, а з міркувань політичного впливу і переговорної сили – з економіками схожого або меншого розміру. Ризики скорочення доходів державного бюджету вже не такі великі, але є ризики неформальних та технічних бар'єрів, скорочення імпортозаміщуючих інвестицій.

Ключові слова: розмір країни, величина економіки, економічна інтеграція, торговельна інтеграція, торговельна лібералізація.

JEL Classification: F 15, F 13, E 01**О. А. Chugaiev**

Ph. D. (Economics), Associate Professor

Institute of International Relations

Taras Shevchenko National University of Kyiv

alxcv@ukr.net

TRADE INTEGRATION UNDER ASYMMETRY OF COUNTRIES

The article provides a review of research on the effect of economy size asymmetries on international trade integration. Size of economy influences economic and political stimuli and effects of trade integration for small and large economies. Positive effects of trade integration for small countries include elimination of price distortions, more equal conditions for businesses, wider range of products available, economic openness. Factors restraining integration include trade with distant countries, dependence of government revenue on foreign trade, trade diversion effect, rent relations, technical barriers for market entry, increasing economic volatility, political dependence, and weaker negotiation power. Large countries have less economic stimuli for trade integration, but obtain political benefits and increase their big business power. Also larger countries can face the risks of home market effect erosion and separatism. Therefore it also affects the composition of trade blocs' member-states. Size of economy is a factor of costs and efficiency of negotiations within regional and global trade integration. Incompleteness of integration provides advantages for large economies, which benefit from the economies of scale. These effects are extrapolated to Ukraine to assess its prospects for participation in integration processes. Considering economic stimuli it is more beneficial for Ukraine to integrate with large countries. But considering political influence and negotiation power integration with the economies of similar or smaller size is preferable. The risks of decreasing government revenues are smaller than before, but the risks of informal or technical barriers and import substitution disinvestments remain.

Keywords: country size, size of economy, economic integration, trade integration, trade liberalization.

А. А. Чугаев

кандидат экономических наук, доцент

Институт международных отношений

Киевского национального университета имени Тараса Шевченка

alxcv@ukr.net

ТОРГОВАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В УСЛОВИЯХ АСИМЕТРИИ СТРАН

В статье систематизируются результаты исследований влияния асимметрии величины экономик на торговую интеграцию стран. Размер экономики влияет на экономические и политические стимулы и эффекты торговой интеграции для малых и больших экономик. Преимущества от интеграции для малых стран включают выравнивание ценовых диспропорций и условий для бизнеса, увеличение ассортимента товаров, экономическую открытость. Сдерживающие факторы – торговля с отдаленными странами, зависимость государственного бюджета от внешней торговли, эффект отклонения торговли, рентные отношения и технические барьеры вхождения на рынок, увеличение волатильности экономики, политическая зависимость, меньшая переговорная сила. Большие страны имеют меньше экономических стимулов к торговой интеграции, но получают политические преимущества и усиливают позиции собственного крупного бизнеса. Сдерживающие факторы для больших стран – эрозия эффекта масштаба и риск сепаратизма. Это влияет на состав стран-участниц торговых блоков. Крупным странам легче интегрироваться с малыми экономиками малым – с большими интеграционными блоками. Размер экономики обуславливает затратность и эффективность переговоров об интеграции на региональном и глобальном уровнях. Неполнота интеграции является причиной преимуществ крупных стран вследствие эффекта масштаба. Указанные закономерности экстраполируются на Украину, что позволяет оценить перспективы ее участия в интеграционных процессах. Из экономических соображений Украине выгоднее интеграция с большими странами, а по соображениям политического влияния и переговорной силы – с экономиками похожего или меньшего размера. Риски сокращения доходов государственного бюджета уже не такие большие, но есть риски неформальных и технических барьеров, сокращение импортозамещающих инвестиций.

Ключевые слова: размер страны, величина экономики, экономическая интеграция, торговая интеграция, торговая либерализация.

JEL Classification: F 15, F 13, E 01

Постановка проблеми. Торговельна інтеграція є важливим фактором зниження транзакційних витрат для досягнення вищого рівня економічного добробуту. Проте переваги та втрати від інтеграції розподілені нерівномірно між країнами-членами торговельного блоку. Одним з факторів, який визначає це, є співвідношення величини економік країн-учасниць торговельної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив розміру країни на торговельну інтеграцію досліджувався у роботах таких вчених: (Б. Баласса, 1969), (А. Каселла, 1995), (Дж. Таракан, 2001), (М. А. Косе і Р. Рірман, 2000), (А. Прайс, 2010–2011), (Р. Форслід, 2004), (Ю.-М. Чоу, 1967), (М. Чен і С. Йоші, 2010), (М. Шифф, 1996), (Дж. Бхагваті та А. Пангарія, 1996) (М. Тобал, 2011), (Е. Тулемонде, 2007), (Дж. ді Джованні та А. Левченко, 2008), Квок Тонг Соо (економічні стимули та ефекти для країн різної величини), 2013), (Дж. Вінер, 2014), (А. Алесіна, 1997), (Е. Сполаоре і Р. Вачьярг (політичні стимули), 1997), (М. А. Косе і Р. Рірман, 2000), (О. Шепотіло і Д. Тарр, 2012), (І. Шапіро і Р. Кессіді (переговори про інтеграцію), 2002), (К. Колін і Д. Новий, 2012), (К. Енджел та Дж. Роджерс, Х. Фoad (неповнота інтеграції), 2005). (М. Шифф, Д. Йілмаскудай та Х. Йілмаскудай, 2014), (Г. Бекер (конфігурація інтеграційного блоку), 1994).

Часто йдеться про дослідження окремих ефектів торговельної інтеграції, де розмір країни є лише одним з багатьох розглянутих факторів. Тому їх результати потребують комплексної систематизації. Найвнй спеціалізовані дослідження вчених (наприклад, С. Анклерія Айар) або звіти міжнародних організацій, які акцентують увагу на проблемах малих країн та їх відмінності від великих економік. У низці досліджень аналі-

зуються ефекти лише на прикладі розвинених країн або країн окремого регіону (наприклад, А. Прайс, Р. Форслід, Х. Фоад).

Мета статті, завдання та методологія дослідження. Ми маємо на меті визначити, яким чином розмір економіки країн впливає на стимули та ефекти від торговельної інтеграції за допомогою систематизації наукових досліджень, а також оцінити з урахуванням цього інтеграційні перспективи України, екстраполюючи на неї існуючі закономірності.

Основні результати дослідження. По-перше, розглянемо економічні стимули до інтеграції. Більшість дослідників вказує на більший вигравш малих країн від скасування торговельних бар'єрів. Зазвичай йдеться про те, що малі країни виграють від торговельної інтеграції, оскільки скасування тарифів ліквідує викривлення цін (Tobal, 2011), умови для бізнесу таким чином вирівнюються для них і для великих країн (Balassa, 1969); Л. Ньямтсерен (Nyamtseren, 2004). А. Каселла (Casella, 1995) зазначає, що як в неокласичній моделі торгівлі, так і в моделі монополістичної конкуренції малі країни більше виграють від торговельної інтеграції завдяки зміні у відносних цінах чи збільшенню асортименту споживчих товарів. Дж. Таракан (Tharakan, 2001) показує, що якщо малі країни виграють від вільної торгівлі, добробут великих країн не змінюється від відкриття кордонів. М. А. Косе і Р. Різман (Kose & Riezman, 2000) зазначають, що малі країни, які залишаються за межами торговельних інтеграційних блоків між великими країнами, несуть суттєві втрати, особливо у випадку митних союзів. С. Анклесарія Айар (Anklesaria Aiyar, 2008) зазначає, що завдяки багатосторонній чи регіональній лібералізації торгівлі переважно виграють малі країни (якщо не враховувати ефект ерозії преференцій), оскільки переваги великих країн від ефекту масштабу зменшуються внаслідок збільшення площі без кордонів. А. Прайс (Price, 2010–2011) також показує, що інтеграція більше проявляється на торгівлі малих країн. У 2000–2008 рр. малі країни ЄС (до 15 млн осіб) мали зростання експорту на душу населення 50 %, а великі – лише 35 %. Р. Форслід (Forslid, 2004) вказує, що з 1992 р. промислове виробництво у ЄС в умовах єдиного ринку зростало швидше у малих країнах, ніж у великих. З цієї точки зору, є сприятливіші передумови для України в умовах поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) з ЄС (ніж для великих країн-членів), а також за умов участі у поглибленій інтеграції на пострадянському просторі або принаймні збереженні режиму вільної торгівлі (порівняно з Росією).

А. Каселла (Casella, 1995) зазначає, що у теорії розширення вже існуючого торговельного блоку відносно вигідніше для малих країн внаслідок зменшення ефекту внутрішнього ринку (переваги великих країн) і більшої залежності малих країн від зовнішньої торгівлі. Але на практиці розширення ЄС у 1986 р. не підтверджувало однозначно це припущення. Якщо все ж ця закономірність вірна, то найбільшими адвокатами поглиблення інтеграції України з ЄС серед його країн-членів мають бути малі та середні країни. Також менші учасники ЄАЕС більше зацікавлені у збереженні режиму вільної торгівлі з Україною, ніж Росія.

Економічні стимули в рамках ефекту масштабу проявляються і при інтеграції у сфері послуг. С. Анклесарія Айар (Anklesaria Aiyar, 2008) зазначає, що особливо дрібні країни змушені інтегруватися в сфері послуг. Наприклад, у східнокарибських островах і в ЕКОВАС створено спільний орган з регулювання телекомунікацій, в Океанії створено спільний університет Південно-Тихоокеанського регіону, в Центральній Америці створено регіональні авіалінії. Це також може стосуватися спільних стандартів медицини тощо. Для України стимули для цього не такі високі як у найменших держав, але все ж вони є.

Незважаючи на позитивні стимули в теорії, на практиці малим країнам може бути складніше інтегруватися. Ю.-М. Чоу (Chou, 1967) раніше вказував, що малі найменш розвинені країни торгують переважно з партнерами, розташованими далеко, а не з сусідами, що зменшувало вигоди від торговельної інтеграції. Проте, ймовірно, тут здебільшого відіграє роль рівень розвитку, а не величина країни. Для України традиційно немає такої проблеми, але перенаправлення торговельних потоків в умовах економічної дезінтеграції з Росією робить її вже актуальною і для України.

М. Чен і С. Йоші (Chen & Joshi, 2010) показують, що країни з більшим розміром ринку мають більше шансів утворити зону вільної торгівлі. Зростання середнього ВВП країн на 100 % приводить до зростання ймовірності створення ЗВТ на 0,5 п. п. Відповідно, економічна криза 2009 і 2014–15 рр. трохи зменшила шанси на торговельну інтеграцію України. Приклад країн Центральної та Південної Америки на початку 1990-х

pp. показує, що малі країни також пізніше приєднувалися до ГАТТ (Readiness of Small Countries to Participate in the Free Trade Area of the Americas (FTAA), 1996). Але ми маємо сказати, що у випадку пострадянських країн ця закономірність не спрацьовує: Україна приєдналася до СОТ 8-ю, а Росія навіть 9-ю.

Поясненням недостатньої схильності до інтеграції малих країн може бути наявність і негативних стимулів. В рамках регіональної інтеграції, зважаючи на більшу залежність бюджетів малих країн від митних тарифів, вони частіше можуть зіштовхнутися з ефектом відхилення торгівлі та прямими втратами бюджету (Readiness of Small Countries to Participate in the Free Trade Area of the Americas (FTAA), 1996). М. Шифф (Schiff, 1996) показує, що чим менший імпорт з партнера по інтеграції, тим менші втрати у добробуті від скасування митних тарифів. М. Берфішер, Ш. Робінсон та К. Тірфелдер (Burfisher, Robinson & Thierfelder, 2000), підсумовуючи висновки декількох досліджень, які провели Дж. Бхагваті та А. Панагарія, наприклад (Bhagwati & Panagariya, 1996), зазначають, що малі країни (вони більше залежать від зовнішньої торгівлі та, відповідно, надходжень від митних тарифів) програють від регіональних торговельних угод, якщо є ефект відхилення торгівлі: втрати від скасування мит не повертаються повною мірою споживачам у вигляді цін, зменшених до світового рівня. Але малі країни виграють від багатосторонньої лібералізації торгівлі: втрати від скасування мит компенсуються зниженням цін до світового рівня.

М. Тобал (Tobal, 2011) показує, що торговельна інтеграційна угода може нашкодити малій країні, якщо при моделюванні враховувати рентні відносини та бар'єри входу на ринок (кредитні обмеження, недосконалий захист інвесторів, патенти, технічне регулювання, забюрократизованість). Е. Тулемонде (Toulemonde, 2007) вказує, що в умовах зменшення витрат на торгівлю менше фірм можуть обирати форму організації ТНК і більше обирати бути одиничним підприємством у великій країні. У результаті виробництво не зменшується у великій країні та може не тільки збільшитися, а й зменшитися у малій країні. Дж. ді Джованні та А. Левченко (di Giovanni & Levchenko, 2008) зазначають, що міжнародна торгівля і зниження бар'єрів для торгівлі збільшують волатильність економіки внаслідок збільшення важливості великих фірм, але неоднаково: у великій країні такій як США (1/3 світового ВВП) лише на 3,5 %, у економіці величини Бельгії або Польщі на 30 %.

У випадку України роль податків від міжнародної торгівлі скоротилася в процесі вступу до СОТ. Традиційно значна торгівля вже була в режимі вільної торгівлі в рамках СНД. Частина імпорту могла йти у вигляді контрабанди. А економічна криза скоротила обсяги торгівлі. Тому для України втрати для державного бюджету не так критичні, як для малих країн. Хоча імпорт з ЄС займає вагом частину, певні втрати все ж є. Ефект відхилення торгівлі існував для України в умовах вільної торгівлі здебільшого з СНД. Тому ЗВТ з ЄС сама по собі швидше зменшила ефект відхилення торгівлі, ніж створила новий. Але якщо розглянути реакцію Росії, то непрямий штучний ефект відхилення торгівлі існує, особливо з 2016 р. Вільна торгівля в обох напрямках була б кращим варіантом. Певні складнощі створюють рентні відносини та бар'єри входу на ринок для України як для відносно меншого учасника інтеграції: у випадку ЄС внаслідок технічного регулювання, у випадку Росії – неформальні бар'єри. Є певні ризики, що інтеграція з ЄС може навіть стимулювати деінвестиції з України тих європейських ТНК, які раніше вони інвестували в Україну замість експорту виключно з міркувань обходу митних тарифів для постачань лише українським споживачам. Тобто може знизитися роль імпортозаміщуючих інвестицій, але може зрости роль експортоформуючих інвестицій, особливо після девальвації гривні та здешевлення робочої сили та активів в Україні. У випадку дезінтеграції з Росією формування імпортозаміщуючих інвестицій з Росії навряд чи варто очікувати, враховуючи не тільки політичні чинники, а й те, що Україна є меншим ринком. Також інтеграція може відносно сильніше підвищити волатильність економіки України, ніж ЄС.

Другий аспект – політичні стимули. Малим країнам складніше впливати на правила гри в інтеграційному блоці. Проблема поступок у сфері економічного суверенітету у них найбільша. Це може дестимулювати їх участь в інтеграційних блоках. Ще Дж. Вінер (Viner, 2014) вказував, що малі країни, вступаючи у митний союз з більшими країнами, одержують економічні переваги, але зіштовхуються з політичними ризиками залежності. Більші ж країни, утворюючи такі митні союзи, мають швидше політичні цілі, ніж економічні. У випадку України це проявляється у ризику субоптимальних умов підписання Угоди про асоціацію з ЄС

і подальшої необхідності імплементувати рішення, у прийнятті яких Україна не бере участь. У випадку вступу до ЄАЕС формально представлення інтересів України було б сильнішим, але баланс сил всередині ЄС і ЄАЕС неоднаковий. Якщо найбільша країна ЄС Німеччина у 2015 р. мала вагу у ВВП ЄС з ПКС лише 20 %, то економічна вага Росії у ЄАЕС становить 80 %, що об'єктивно обумовлює сильний неформальний вплив Росії (розраховано за (World Economic Outlook Databases, 2015)).

З іншого боку, політичний вигреш в умовах глобальної торговельної лібералізації одержують малі країни (за умов їх визнання). А. Алесіна і Е. Споллаоре (Alesina & Spolaore, 1995) зазначають, що малим країнам легше існувати в умовах економічної інтеграції та зниження торговельних бар'єрів, настільки, що остання фактично полегшує політичний сепаратизм і розподіл країн на менші. З іншого боку, А. Алесіна, Е. Споллаоре і Р. Вачьярг (Alesina, Spolaore, Wacziarg, 1997) припускають, що у світі, де більшість становлять малі країни, швидше буде прийнятий відносно вільний торговельний режим. Наприклад, у 1870–1920-х рр., митні тарифи зростали, коли кількість країн була стабільною або зменшувалась. Після Другої Світової війни тарифи знижувалися разом із збільшенням кількості країн.

У випадку України політична незалежність одержала економічне підґрунтя лише в торговельній лібералізації та збереженні вільної торгівлі в рамках СНД. Розпад СРСР, Чехословаччини та СФРЮ стали стимулом для оформлення торговельних інтеграційних зв'язків між новими країнами та з рештою світу.

Як ми бачимо, малі країни мають більше економічних стимулів до торговельної інтеграції, а великі – політичних. Баланс цих стимулів досягається, якщо різниця у розмірі країн-учасниць невелика. Зокрема, Д. Йілмаскудай та Х. Йілмаскудай (Yilmazkuday & Yilmazkuday, 2014) шляхом моделювання показують, що різниця у розмірі країн є бар'єром для створення багатосторонньої ЗВТ. М. Чен і С. Йоші (Chen & Joshi, 2010) також показують, що країни з приблизно однаковим розміром ринку мають більше шансів утворити зону вільної торгівлі. Квок Тонг Соо (Soo, 2013) вказує, що вигреш від торгівлі більший для менших країн, і якщо розмір країн схожий.

З цієї точки зору, на нашу думку, для України гіпотетично вигіднішою ситуацією могло б бути інтеграційне утворення на базі країн Центральної та Східної Європи схожого розміру з економікою України. Але наявність територіально близьких сильніших інтеграційних центрів (Західна Європа та Росія) унеможливила цю ситуацію. З іншого боку, розмір економіки України наближений до економік Австрії, Бельгії, Греції, Данії, Ірландії, Португалії, Румунії, Угорщини, Фінляндії, Чеської Республіки, Швеції (більше третини членів ЄС), Білорусі та Казахстану (більше третини членів ЄАЕС). Схожий розмір мають також економіки Норвегії та Швейцарії (ЄАВТ), Азербайджану в Європі; Ізраїль, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Оман та Сінгапур в Азії; Алжир в Африці. З Сербією та Туреччиною є асиметрія в 4 рази, з Єгиптом в 2,5 рази. Асиметрія України з Канадою та Саудівською Аравією становить майже 5 разів (World Economic Outlook Databases, 2015). Тому існуючі або потенційні ЗВТ з цими країнами є обґрунтовані за критерієм симетрії розміру економік. Але, на нашу думку, у випадку класичних ЗВТ політичні ризики від асиметрії малі. Вони можуть виникнути на більш глибокій стадії інтеграції.

Малі країни мають гірші позиції на переговорах про торговельну інтеграцію. Малим країнам внаслідок фіксованих витрат складніше оплатити послуги експертів та юристів у сфері торгових і фінансових переговорів (Small States: Meeting Challenges in the Global Economy: Report of the Commonwealth Secretariat, 2000). М. А. Коце і Р. Ріzman (Kose & Riezman, 2000) зазначають, що прийняття в торговельний блок малої країни призводить до зменшення споживання у великих країн, але останні намагаються це компенсувати. Тому при приєднанні малі країни змушені йти на поступки під час переговорів про умови вступу. Малим країнам складніше сформувати повноцінну команду переговорників особливо у двосторонніх торговельних угодах, коли малі країни колективно не можуть сформувати пул з необхідної інформації та досвіду. В результаті є ризик того, що інтеграційні угоди можуть бути незбалансованими та відповідати більше інтересам великих країн (Readiness of Small Countries to Participate in the Free Trade Area of the Americas (FTAA), 1996). За цим критерієм Україна може бути вигідніше інтегруватися з меншими економіками або економіками схожого розміру. Тому ЗВТ, наприклад, у конфігурації Організації за демократію та економічний розвиток («ГУАМ») могла б мати кращі шанси на забезпечення національних інтересів України.

Якщо розглянути рівень глобальної торговельної інтеграції з дослідження, яке провели О. Шепотіло і Д. Тарр (Shepotylo & Tarr, 2012), виходить, що при вступі до СОТ сильніші економічні наслідок свого розміру (Китай, Росія) або статусу експортерів енергоносіїв (Росія, країни Перської затоки), як правило, змогли домовитися про більш високі середні рівні зв'язаного імпортного тарифу, ніж слабші інші нові країни-члени СОТ (якщо не розглядати країни з пільговим статусом як країни з найнижчим рівнем розвитку). Для порівняння: Йорданія – 15,8 %, Оман – 11,6 %, Саудівська Аравія – 10,5 %, Китай – 9,1 %, Латвія – 9,4 %, Росія – 8,6 %, Вірменія – 7,5 %, Естонія – 7,3 %, Киргизстан – 6,7 %, Албанія – 6,6 %, Грузія – 6,5 %, Македонія – 6,2 %, Україна – 6,0 %, Молдова – 6,0 %, Хорватія – 5,5 %, Чорногорія – 5,1 %. Як ми бачимо, переговорна позиція України при вступі до СОТ все ж виявилася відносно слабкою, особливо для свого розміру економіки. Інший показовий приклад: Вануату через недосягнення прийнятних умов вступу до СОТ була змушена відкликати заявку на членство після витрачання 400 тис. дол на переговори з потужнішими країнами-членами СОТ.

Але, згідно з І. Шапіро і Р. Кессіді (Shapiro & Cassidy, 2002), малі економіки можуть все ж мати вплив у переговорах при утворенні ЗВТ при дотриманні певних правил:

- бути лідером у переговорах (наприклад роль Сінгапуру в АФТА);
- вести переговори колективно з іншими малими країнами (єдина представництво у переговорах, де кожний член переговорної групи виконує свою функцію, де він має кращу кваліфікацію), а голосувати індивідуально;
- введення правила відкриття ринку після досягнення встановлених цільових рівнів економічного зростання, іноземного інвестування чи інших умов.

Пост-фактум ми можемо сказати, що гіпотетично Україна могла б:

- за кращою геополітичної ситуації створювати інтеграції ініціативи, щоб бути зв'язуючою ланкою між ЄС, ЄАЕС та іншими територіально близькими країнами;
- вести переговори з ЄС про асоціацію колективно з Грузією, Молдовою та можливо, іншими країнами;
- прописати в ЗВТ з ЄС прив'язку графіку відкриття ринку України для товарів та послуг з ЄС залежно від показників економічного зростання, платіжного балансу, інвестування або навіть настання повноцінного миру – це б дозволило, з одного боку, компенсувати втрати від кризи 2014–2015 рр. та порушення територіальної цілісності, а з іншого боку, додатково зацікавило б європейських партнерів у економічному успіху України.

Наступним аспектом є неповнота інтеграції на практиці, яка все ще обумовлює відносний вигреш великих країн. К. Колін і Д. Новий (Coughlin & Novy, 2012) приходять до висновку, що у рамках інтеграційних утворень ефект кордону, що грає проти малих країн повністю не усунутий. Приклад США і Канади показує, що транскордонна торгівля залишається витратнішою порівняно з торгівлею всередині штату чи між штатами, хоча граничні витрати на перетин кордону штату вищі, ніж на перетин державного кордону.

Х. Фоад (Foad, 2005) за даними 1995–2002 рр. по європейських країнах вказував про еквівалентність лише 20–75 мільям, фактично інтеграція в ЄС виглядає глибшою. Різниця у відносних цінах пояснюється неповною адаптацією цін до коливань валютних курсів, різницею у мові, культурі, інституціях, оподаткуванні та валюті. Ця закономірність щодо неповноти інтеграції навіть у рамках економічних союзів матиме швидше користь для України, але за умов прискорення економічного розвитку.

Важливим аспектом є бажана конфігурація інтеграційного блоку. М. Шифф (Schiff, 1996) приходять до висновку, що малим країнам в теорії вигідніше бути малим учасником великого інтеграційного блоку, ніж великим учасником у малому інтеграційному блоку. В останньому випадку більше діє ефект відхилення торгівлі, ціни на внутрішньому ринку не змінюються, тобто виграшу для споживачів немає, а втрати для державного бюджету існують. Тому ми можемо сказати, що ця закономірність все ж сприятиме участі України в ЗВТ з ЄС та СНД.

А існуючі торговельні блоки можуть прагнути розширюватися за рахунок малих країн. Зокрема, Г. Бекер (Becker, 1994) вказує, що економічні союзи, такі як ЄС, більш схильні до приєднання малих країн, які не створюватимуть суттєву конкуренцію існуючим країнам-членам. Ця закономірність є не на користь для України. Зокрема, ЄС об'єктивно буде більш схильне розширюватися за рахунок таких країн, як західнобалканські, Ісландія, Молдова, Грузія, Азербайджан. Україна за цим критерієм знаходиться посередині між ними та Туреччиною, а остання має кращі шанси ніж Росія.

Швейцарія та Норвегія мають схожий розмір економіки з Україною, але вже значно більше інтегровані з ЄС.

Висновки. З точки зору економічних стимулів торговельна інтеграція, особливо глобальна, більш вигідна для малих економік. Виграш великих економік менший та не гарантований. Позитивні стимули до торговельної інтеграції для великих економік включають збільшення політичного впливу і впливу власного великого бізнесу, негативні – ерозію ефекту масштабу та ризик сепаратизму. Для малих країн позитивні стимули – це знищення локального викривлення цін, збільшення асортименту товарів, вирівнювання умов для бізнесу, економічна відкритість. З іншого боку, є й стримуючі фактори: торгівля з географічно віддаленими країнами, залежність бюджету від оподаткування торгівлі, ефект відхилення торгівлі, рентні відносини та бар'єри входження на ринок, збільшення волатильності економіки, політична залежність, складність у веденні ефективних переговорів і, відповідно, ризик гірших умов вступу до інтеграційного блоку. На практиці малі країни демонструють меншу схильність до торговельної інтеграції, але в глобальному масштабі наявність великої кількості малих країн прискорювала інтеграцію. Бажані партнери з інтеграції для великих країн – малі економіки. Для малих країн – великий інтеграційний блок.

За інших рівних умов, для України економічно вигідніша, перш за все, торговельна інтеграція з великими економіками. Скасування митних тарифів вже не несе суттєвих втрат для державного бюджету. Проте є ризики неформальних та технічних бар'єрів, скорочення імпортозаміщуючих інвестицій. Зона вільної торгівлі з ЄС мала на меті усунути ефект відхилення торгівлі, внаслідок традиційно замкненої інтеграції на пострадянському просторі. Але він штучно утворився через економічний тиск з боку Росії. В інтеграції з Україною об'єктивно більше економічно зацікавлені менші країни. Також з політичних мотивів та міркувань легкості ведення переговорів Україні вигідніша інтеграція з країнами однакового або меншого розміру або залучення їх до колективних переговорів щодо інтеграції з більшими економіками.

Подальші дослідження можуть розглянути розвиток валютної та секторальної інтеграції в умовах асиметрії розміру країн-учасниць.

Література

1. Tobal M. Regulatory Entry Barriers and Trade [Electronic resource] / M. Tobal. – San Diego: Department of Economics, UC San Diego, 2011. – 39 p. – Way of access : <http://escholarship.org/uc/item/6k8954nn>.
2. Balassa B. Country Size and Trade Patterns: Comment / B. Balassa // *The American Economic Review*. – 1969. – Vol. 59. – № 1. – P. 201–204.
3. Nyamtseren L. Challenges and Opportunities of Small Countries for Integration into the Global Economy, as a Case of Mongolia : Dresden Discussion Paper in Economics, № 13/04 / L. Nyamtseren. – Dresden: Dresden University of Technology, 2004. – 45 p.
4. Casella A. Large Countries, Small Countries and the Enlargement of Trade Blocs : Working paper № 5365 / A. Casella. – Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 1995. – 30 p.
5. Tharakan J. Revisiting "On Nations' Size and Transportation Costs" : CORE Discussion Paper № 2001032 / J. Tharakan. – Louvain: Universit'e Catholique de Louvain, Center for Operations Research and Econometrics, 2001. – 24 p.
6. Kose M. A. Small Countries and Preferential Trade Agreements "How Severe is the Innocent Bystander Problem?" : Working Paper № 253/ M. Ayhan Kose, Raymond Riezman. – Munich: CESifo, 2000. – 28 p.
7. Anklesaria Aiyar S. S. Small States: Not Handicapped and Under-Aided, but Advantaged and Over-Aided / Swaminathan S. Anklesaria Aiyar // *Cato Journal*. – 2008. – Vol. 28. – № 3. – P. 449–478.
8. Price A. Small Is Cute, Sexy, and Successful: Why Independence for Wales and Other Countries Makes Economic Sense / A. Price // *Harvard Kennedy School Review*. – 2010–2011. – Vol. 11. – P. 132–139.
9. Forslid R. Does a Wait and See Approach to European Integration Shelter the Industrial Base of Small Countries? : Research Paper in Economics [Electronic resource] / R. Forslid. – Stockholm: Stockholm University, Department of Economics, 2004. – 16 p. – Way of access : http://www2.ne.su.se/paper/wp04_02.pdf.
10. Chou Y.-M. Economic Integration in Less Developed Countries. The Case of Small Countries / Yu-Min Chou // *Journal of Development Studies*. – 1967. – №. 3 (4). – P. 352–373.
11. Chen M. Third-Country Effects on the Formation of Free Trade Agreements : Paper № 23507 [Electronic Resource] / M. Chen, S. Joshi. – Munich: Munich Personal RePEc Archive, June 2010. – Way of access : <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/23507/>.

12. Readiness of Small Countries to Participate in the Free Trade Area of the Americas (FTAA). – Mexico: United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean, 1996. – 93 p.
13. Schiff M. Small Is Beautiful. Preferential Trade Agreements and the Impact of Country Size, Market Share, Efficiency, and Trade Policy : Policy Research Working Paper № 1668 / M. Schiff. – Washington D.C.: The World Bank, International Economics Department, International Trade Division, 1996. – 36 p.
14. Burfisher M. E. Small Countries and the Case for Regionalism vs. Multilateralism : TMD Discussion Paper № 54 / M. E. Burfisher, S. Robinson, K. Thierfelder. – Washington, D.C.: Trade and Macroeconomics Division International Food Policy Research Institute, 2000. – 41 p.
15. Bhagwati J. Preferential Trading Areas and Multilateralism – Strangers, Friends, or Foes? [Electronic Resource] / J. Bhagwati, A Panagariya. – Way of access : http://www.columbia.edu/cu/libraries/inside/working/Econ/ldpd_econ_9596_004.pdf.
16. Toulemonde E. Home Market Effect versus Multinationals : IZA Discussion Paper № 2829 / E. Toulemonde. – Bonn: Institute for the Study of Labor, 2007. – 27 p.
17. di Giovanni J. International Trade and Aggregate Fluctuations in Granular Economies : 2009 Meeting paper № 491 [Electronic resource] / J. di Giovanni, A A. Levchenko. – Society for Economic Dynamics, 2008. – 44 p. – Way of access : https://www.economicdynamics.org/meetpapers/2009/paper_491.pdf
18. Viner J. The Customs Union Issue / Jacob Viner. – Oxford, New-York: Oxford University Press, 2014. – 207 p.
19. World Economic Outlook Databases. October 2015 Edition [Electronic Resource] // International Monetary Fund. – Accessed mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/index.aspx>.
20. Alesina A. On the Number and Size of Nations : Working paper № 5050 / A. Alesina, E. Spolaore. – Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 1995. – 48 p.
21. Alesina A. Economic Integration and Political Disintegration : Working paper № 6163 / A. Alesina, E. Spolaore, R. Wacziarg. – Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 1997. – 45 p.
22. Yilmazkuday D. Bilateral versus Multilateral Free Trade Agreements: A Welfare Analysis : Economics Research Working Paper № 1 [Electronic Resource] / Demet Yilmazkuday, Hakan Yilmazkuday. – Miami: Florida International University, 2014. – 27 p. – Way of access : http://digitalcommons.fiu.edu/economics_wps/1.
23. Soo K. T. Intra-industry Trade: A Krugman-Ricardo Model and Data : Economics Working Paper № 2013/006 / Kwok Tong Soo. – Lancaster: Lancaster University, 2013. – 26 p.
24. Small States: Meeting Challenges in the Global Economy: Report of the Commonwealth Secretariat. – London, Washington, D.C.: Commonwealth Secretariat, World Bank, 2000. – 127 p.
25. Shepotylo O. Impact of WTO Accession and the Customs Union on the Bound and Applied Tariff Rates of the Russian Federation : Policy Research Working Paper № 6161 / O. Shepotylo, D. G. Tarr. – Washington, D.C.: The World Bank Development Research Group, Trade and Integration Team & Europe and Central Asia Region Poverty Reduction and Economic Management Unit, August 2012. – 32 p.
26. Shapiro I. Asymmetric Capabilities in Trade Negotiations: Suggestions for Helping the Smaller Economies in the FTAA Process [Electronic resource] / I. Shapiro, R. Cassidy. – Washington D.C. Inter-American Development Bank, 2002. – Way of access : <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=604912>.
27. Coughlin C. C. Is the International Border Effect Larger than the Domestic Border Effect?: Evidence from US Trade [Electronic Resource] / C. C. Coughlin, D. Novy – London: London School of Economics and Political Science, LSE Research Online, 2012. – 27 p. – Accessed mode : <http://eprints.lse.ac.uk/57358/>.
28. Foad H. Europe Without Borders? The Effect of the EMU on Relative Prices [Electronic resource] / H. Foad, 2005. – 33 p. – Way of access: http://economics.emory.edu/home/documents/workingpapers/foad_05_15_paper.pdf.
29. Becker G. S. Why So Many Mice are Roaring [Electronic resource] / Gary S. Becker // Businessweek. – 1994. – November 7. – Way of access : <http://www.bloomberg.com/bw/stories/1994-11-06/why-so-many-mice-are-roaring>.

References

1. Tobal, M. (2011). Regulatory Entry Barriers and Trade. San Diego: Department of Economics, UC San Diego. Retrieved from <http://escholarship.org/uc/item/6k8954nn>.
2. Balassa, B. (1969). Country Size and Trade Patterns: Comment. *The American Economic Review*, 59(1), 201-204.
3. Nyamtseren, L. (2004). Challenges and Opportunities of Small Countries for Integration into the Global Economy, as a Case of Mongolia. *Dresden Discussion Paper in Economics, № 13/04*. Dresden: Dresden University of Technology.
4. Casella, A. (1995). Large Countries, Small Countries and the Enlargement of Trade Blocs. *Working paper № 5365*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

5. Tharakan, J. (2001). Revisiting "On Nations' Size and Transportation Costs". *CORE Discussion Paper № 2001032*. Louvain: Universit'e Catholique de Louvain, Center for Operations Research and Econometrics.
6. Kose, M. A., & Riezman, R. (2000). Small Countries and Preferential Trade Agreements "How Severe is the Innocent Bystander Problem?". *Working Paper № 253*. Munich: CESifo.
7. Anklesaria Aiyar, S. S. (2008). Small States: Not Handicapped and Under-Aided, but Advantaged and Over-Aided. *Cato Journal, 28(3)*, 449-478.
8. Price, A. (2010-2011). Small Is Cute, Sexy, and Successful: Why Independence for Wales and Other Countries Makes Economic Sense. *Harvard Kennedy School Review, 11*, 132-139.
9. Forslid, R. (2004). Does a Wait and See Approach to European Integration Shelter the Industrial Base of Small Countries?. *Research Paper in Economics. Stockholm*: Stockholm University, Department of Economics. Retrieved from http://www2.ne.su.se/paper/wp04_02.pdf
10. Chou, Y.-M. (1967). Economic Integration in Less Developed Countries. The Case of Small Countries. *Journal of Development Studies, 3 (4)*, 352-373.
11. Chen, M., & Joshi, S. (2010). Third-Country Effects on the Formation of Free Trade Agreements. *Paper № 23507*. Munich: Munich Personal RePEc Archive. Retrieved from <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/23507/>.
12. Readiness of Small Countries to Participate in the Free Trade Area of the Americas (FTAA) (1996). Mexico: United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean.
13. Schiff, M. (1996). Small Is Beautiful. Preferential Trade Agreements and the Impact of Country Size, Market Share, Efficiency, and Trade Policy. *Policy Research Working Paper № 1668*. Washington D.C.: The World Bank, International Economics Department, International Trade Division.
14. Burfisher, M. E., Robinson, S., & Thierfelder, K. (2000). Small Countries and the Case for Regionalism vs. Multilateralism. *TMD Discussion Paper № 54*. Washington, D.C.: Trade and Macroeconomics Division International Food Policy Research Institute.
15. Bhagwati, J., & Panagariya, A. (1996). Preferential Trading Areas and Multilateralism – Strangers, Friends, or Foes?. Retrieved from http://www.columbia.edu/cu/libraries/inside/working/Econ/ldpd_econ_9596_004.pdf.
16. Toulemonde, E. (2007). Home Market Effect versus Multinationals. *IZA Discussion Paper № 2829*. Bonn: Institute for the Study of Labor.
17. di Giovanni, J., & Levchenko, A. A. (2009). International Trade and Aggregate Fluctuations in Granular Economies. *Meeting paper № 491. Society for Economic Dynamics*. Retrieved from https://www.economicdynamics.org/meetpapers/2009/paper_491.pdf.
18. Viner, J. (2014). *The Customs Union Issue*. Oxford, New-York: Oxford University Press.
19. World Economic Outlook Databases. October 2015 Edition (2015). International Monetary Fund. Retrieved from <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata/index.aspx>.
20. Alesina, A., & Spolaore, E. (1995). On the Number and Size of Nations. *Working paper № 5050*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
21. Alesina, A., Spolaore, E., & Wacziarg, R. (1997). Economic Integration and Political Disintegration. *Working paper № 6163*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
22. Yilmazkuday, D., & Yilmazkuday, H. (2014). Bilateral versus Multilateral Free Trade Agreements: A Welfare Analysis : *Economics Research Working Paper № 1*. Miami: Florida International University. Retrieved from http://digitalcommons.fiu.edu/economics_wps/1.
23. Soo, K. T. (2013). Intra-industry Trade: A Krugman-Ricardo Model and Data. *Economics Working Paper № 2013/006*. Lancaster: Lancaster University.
24. Small States: Meeting Challenges in the Global Economy: Report of the Commonwealth Secretariat (2000). London, Washington, D.C.: Commonwealth Secretariat, World Bank.
25. Shepotylo, O., & Tarr, D. G. (2012). Impact of WTO Accession and the Customs Union on the Bound and Applied Tariff Rates of the Russian Federation. *Policy Research Working Paper № 6161*. Washington, D.C.: The World Bank Development Research Group, Trade and Integration Team & Europe and Central Asia Region Poverty Reduction and Economic Management Unit.
26. Shapiro, I., & Cassidy, R. (2002). *Asymmetric Capabilities in Trade Negotiations: Suggestions for Helping the Smaller Economies in the FTAA Process*. Washington D.C. Inter-American Development Bank. Retrieved from <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=604912>.
27. Coughlin, C.C., & Novy D. (2012). *Is the International Border Effect Larger than the Domestic Border Effect?: Evidence from US Trade*. London: London School of Economics and Political Science, LSE Research Online. Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/57358/>.
28. Foad, H. (2005). Europe Without Borders? The Effect of the EMU on Relative Prices. Retrieved from http://economics.emory.edu/home/documents/workingpapers/foad_05_15_paper.pdf
29. Becker, G. S. (1994). Why So Many Mice are Roaring. *Businessweek*, November 7. Retrieved from <http://www.bloomberg.com/bw/stories/1994-11-06/why-so-many-mice-are-roaring>.